

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. XXI

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК XXI

БИБЛИОТЕКА ИНСТИТУТА
ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Л.Бр. _____

16342

П.Бр. _____

П-360

Датум. _____

Београд, 2016.

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА – БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК XXI

2016.

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

проф. др Милорад Дешић (Београд), проф. др Милан Драгичевић (Бања Лука),
проф. др Ценка Иванова (Велико Търново),
проф. др Милош Ковачевић (Крагујевац), prof. dr Pavel Krejčí (Brno),
проф. др Радмило Маројевић (Београд), проф. др Валерий Михайлович Мокиенко
(Санкт-Петербург), проф. др Мирослав Николић (Београд), проф. др Бранислав Остојић (Никшић),
prof. dr Mihai Radan (Temişoara), проф. др Радоје Симић, председник Одбора (Београд),
проф. др Љиљана Суботић (Нови Сад), проф. др Ольга Ивановна Трофимкина (Санкт-Петербург),
проф. др Божо Ђорић (Београд)

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

проф. др Радоје Симић

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ

Др Михаило Шћепановић

ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Милан Крмановић

ПРЕВОДИ РЕЗИМЕА НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Сергеј Мацура

РЕЦЕНЗЕНТИ

проф. др Милош Ковачевић, проф. др Божо Ђорић, проф. др Радоје Симић,
проф. др Радмило Маројевић, проф. др Милорад Дешић, проф. др Првослав Радић,
др Смиљка Стојановић, др Стана Ристић, проф. др Срето Танасић, проф. др Веран Станојевић,
проф. др Милан Стакић, проф. др Јелена Јовановић Симић, проф. др Рајна Драгићевић

САВЕТ

проф. др Срето Танасић (Београд–Ниш), проф. др Владислава Ружић (Нови Сад),
проф. др Милан Стакић (Београд)

Већина радова домаћих стручњака израђена је у оквиру научних пројеката које
финансирају министарства Србије, Црне Горе и Републике Српске

Компјутерска припрема и штампа: „ЧИГОЈА ШТАМПА“

811.163.41'373

811.163.41'374

МАРИЈАНА Р. БОГДАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 12.08.2015.
Прихваћен: 28.12.2015.

СЕМАНТИЧКИ И ТВОРБЕНИ АСПЕКТ ИМЕНИЧКЕ
СТАРОКЊИЖЕВНЕ ЛЕКСИКЕ У
*РЕЧНИКУ СРПСКОХРВАТСКОГ КЊИЖЕВНОГ
И НАРОДНОГ ЈЕЗИКА САНУ***

Рад се бави анализом лексике предвуковског језичког наслеђа, која се у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* квалификује као старокњижевна (*сткњ.*) За потребе рада, ексцерпирани смо старокњижевну лексику из девет томова Речника САНУ (почев од XI, када је квалификатор *сткњ.* први пут употребљен, па завршно са XIX, последњим објављеним томом). Анализу ћемо вршити на примерима лексема из класе именица, којих је у нашем корпусу 199, и то са двају аспеката: семантичког и творбеног.

Кључне речи: српски језик, Речник САНУ, старокњижевна именичка лексика, семантички аспект, творбени аспект.

---

*marijanabogdanovic01@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У лексичком опусу *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ нашао се и један специфични слој речи који је био активан у предстандардним епохама развоја српског књижевног језика. Тај лексички слој означен је квалификатором *сткњ.*, којим је обједињена сва лексика примарне старословенске, рускословенске, српкословенске или славеносрпске провенијенције, ексцерпирана из дела старе српске књижевности. Значај присутности старе књижевне лексике у корпусу српског тезауруса лежи у чињеници да је преко овог лексичког материјала остварен и репрезентован континуитет са старом српском књижевном и језичком традицијом.

1. Предмет и циљеви рада. Предмет овог рада јесте анализа именичке лексике која је у Речнику САНУ обележена квалификатором *сткњ.* Наиме, за лексику из старијих језичких идиома употребљавали су се, завршно са X томом, различити етимолошки квалификатори: *цсл., рсл., ссл. и стсл.* Међутим, у првом реду због тешкоћа приликом одређивања припадности оваквих речи неком од ранијих типова књижевног језика, од XI тома је уведен уопштени квалификатор *сткњ.*, којим је обједињена сва лексика из старијих периода писане речи код Срба (Радовић Тешић 2009: 83). Опис овог маркера читамо у интерном *Приручнику за обраду речничке грађе*, у списку скраћеница: *сткњ.* „стара књижевност и књижевнојезичко наслеђе (старији типови књижевног језика: славеносрпски, рускословенски, српкословенски и сл.). За потребе рада, ексцерпирани смо грађу из девет томова Речника САНУ (почев од XI, када је квалификатор *сткњ.* први пут употребљен, па завршно са XIX, последњим објављеним томом). Анализу ћемо вршити на примерима лексике из класе именица, којих је у нашем корпусу 199. Циљеви рада односе се на представљање творбене структуре именичке класе старокњижевне лексике, као и на утврђивање њених семантичких особености.

2. Стилски квалификатори у Речнику САНУ. Стилско маркирање лексичких јединица у лексикографској пракси врши се на основу следећих принципа: функционалностилског, друштвено-историјског (нормативног) и комуникативног (прагматичног) (Ристић 2006: 94). Стилске информације о речима, одређене на основу наведених аспеката, у Речнику се представљају бројним и разноврсним квалификаторима. Њима се лексика квалификује према сфери употребе (нпр. ознаке: *терминолошки, административно-правни, математички, хемијски, биолошки, религијски, митолошки* итд.), према временској и територијалној припадности, а самим тим и нормативном статусу (*варваризам, покрајински, архаично, застарело, историјски, народно, разговорно, некњижевно* итд.), као и према емоционално-експресивним компонентама

значања (*деминутиви, аугментативи, пејоративи, хипокористици, шаливо, иронично, фамилијарно* и сл.).¹

3. О старој лексици у Речнику САНУ. Старокњижевна лексика у Речнику САНУ представља један специфичан и невелик лексички слој који се подводи под опсег ширег појма – старе лексике. У стари лексички фонд улазе, поред старокњижевних лексема², историјска лексика (историзми) и архаична лексика (архаизми). Стара лексика се из укупног лексичког фонда издваја применом друштвено-историјског принципа, који „одражава друштвено-историјски развој језика са кључним елементима који се тичу лексичких јединица: учесталости употребе, порекла, територијалне заступљености, друштвено-временске условљености, социјалне раслојености, нормативне вредности и др” (Ристић 2006: 94). Квалификатори уз лексику раслојену на

¹ О принципима раслојавање лексике и начинима квалификације лексичких јединица у дескриптивним речницима српског језика исп. Ристић 2006, Бабић 1981, Радовић Тешић 2009 итд.

² За лексику старокњижевног типа, у коју улазе и позајмљенице из руског језика, у нашој научној и стручној славистичкој литератури уобичајен је назив славенизми. Најобухватнија дефиниција славенизама експлицира да су то речи и особине које припадају српскословенској, рускословенској, заједничкој црквенословенској и руској лексици, укључујући и разне позајмљенице у овим језицима, а такође и хибридне творевине, тј. облике који садрже особине и црквенословенског, без обзира на редакције, или руског и нашег језика (СТИЈОВИЋ 1992: 13). Славенизми (рускословенска, руска књижевна и понекад истовремено и српскословенска лексика) представљали су основни несрпски (ненародни) језички слој у славеносрпском језичком идиому. Познато је да је Вук своју борбу за књижевни језик на народној основи усмерио управо против ове ненародне лексике, тачније против њене фонолошке и морфолошке неадаптираности у структури српског језика. О Вуковом пуризму када су у питању славенизми у славистичкој литератури често је писано. Никита Толстој констатује да је Вук имао став којим се „у многим случајевима давала предност турцизмима него славенизмима” (Толстој 1978: 326). Словенски елементи у језику су за њега представљали највећу препреку, док се „према позајмљеницама из других језика он односио са ширином човека који добро схвата неопходност преузимања лексике из језика у језик. Залагао се за њихово замењивање само тамо где за исти појам постоји домаћа реч” (ИВИЋ 1990: 235). На рестриктиван однос према славенизмима указује и Богољуб Станковић (1995: 380) и констатује да је почев од Вука системски развијана и развијена свест да главну опасност за чистоту и јединство српског језика представљају инословенске позајмљенице, у првом реду из црквенословенског, рускословенског и руског језика. Само таквом свешћу може се објаснити читав низ нелогичних и нерационалних поступака и појава у нашој језичкој пракси, а који се тичу замене многих речи инословенског порекла речима из латинског или неког другог западног језика. У овом смислу занимљиво је и следеће запажање Богољуба Станковића (1995: 377–378): „Полазећи од екстралингвистичких околности и социолингвистичких чињеница могло би се очекивати да је српски књижевни језик пун и препун црквенословенизама и русизама. Али ако покушамо да изнето очекивање проверимо и потврдимо у до сада једином коначном речнику савременог српског књижевног језика – у речнику Матице српске – изненадиће нас чињеница да се тамо може набројати око две стотине речи које уза се имају ознаку да потичу из црквенословенског, рускословенског или руског језика. Изненађење ће бити још веће ако се апроксимативно утврђени број разматраних словенизама упореди са заступљеношћу туђица из других језика, па констатује да је турцизама више само на слово А и Б, да заступљеност италијанизама само на слово А и Б износи скоро половину укупног броја словенизама, да је број речи страног порекла само на слово А три-четири пута већи од укупног броја словенизама”.

основу друштвено-историјског аспекта, било према временској, било према просторној припадности, додељују се из перспективе савременог српског језичког стандарда, чиме добијају и статус нормативних квалификатора. Стару лексичку материју у Речнику САНУ представљају одреднице и њихова значења квалификована као: *заст.* (застарело), *арх.* (архаично), *ист.* (историјски), *цсл.* (црквенословенски), *рсл.* (рускословенски), *ссл.* (српскословенски), *стсл.* (старословенски).³ Последње три скраћенице од XI тома замењене су уопштеним неетимолошким квалификатором *сткњ.*⁴ Дакле, старија лексичка грађа се, с једне стране означава квалификаторима који директно указују на извор и порекло (*стсл.*, *цсл.*, *ссл.* и *рсл.*, односно *сткњ.*), а са друге стране – неким општијим показатељима нормативне и употребне вредности, као *заст.* или *арх.* Према Упутствима за израду Речника САНУ (члан 318), скраћеница *цсл.* ставља се код речи из старог црквеног језика, које и у свом облику показују старе језичке црте – а у којима нема изразитих знакова руског порекла (*бденије*, *веведеније*). Речи које треба обележавати са *рсл.* истог су карактера, али садрже у себи знаке руског развика или су иначе поуздано старе руске позајмице (*благодџаније*, *веведеније*). Код речи обележених са *цсл.*, одн. *рсл.* не треба давати и ознаке *заст.* или *арх.*, јер се њихова архаичност подразумева. Није пракса, дакле, да се уз речи из предвуковског периода развоја српског језика додају ознаке о застарелости или архаичности, будући да се полази од претпоставке да је за савременог корисника стандардног језика овај тип лексике свакако неактуелан и застарео.

4. Однос старокњижевне лексике и архаизама. Старокњижевна лексика је често посматрана у контексту разматрања архаизама, управо због чињенице да је архаичност њено неспорно обележје. За егземплификацију лексичких архаизама, дефинисаних као „одавно застареле речи које према себи имају одговарајући синоним, који се код говорника савременог књижев-

³ Четворотомни речник руског језика за ознаку старине речи употребљава следеће квалификаторе: 1. *цркв.-књижев.* („црквено-књижевно” – означава реч која представља остатак оне епохе када је црквенословенски елемент преовладало у руском књижевном језику), 2. *старин.* („старо” – указује на то да је реч је остатак даљих историјских епоха руског језика, али је поједини аутори користе са неким наменским стилским циљем) и 3. *устар.* („застарело” – означава реч која је изашла или излази из употребе, али је још широко позната, између осталог, у класичним књижевним делима 19. века) (ТСРЈ 2000: XVII).

⁴ Ово решење је нађено услед бројних потешкоћа лексикографа у одређивању припадности одређених лексема неком од језика из ранијих периода језичког развика. Оправданост ове одлуке Уређивачког одбора Речника има своје потврде и у бројној литератури која се бави језичким особеностима овог периода. Павле Ивић (1966: 163), на пример, пише: „Пошто се разлике између ових двају језичких типова [српскословенског и рускословенског] тичу у првом реду неких гласовних особина, често се по тим особинама може одредити којем од два слоја припада реч. У другим случајевима, опет, гласовни лик не пружа основу за овакво разликовање”. Јован Кашић (1972: 137) такође констатује да је „често врло тешко, а некад и сасвим немогуће, утврдити поуздано коме од тих језика припада нека реч, пошто се многе од њих налазе у истом облику у сва три ова језика: српскословенском, рускословенском и славеносрпском”.

ног језика налази у активној употреби”, наводе се, уз одређене дијалектизме, регионализме и сл., и речи из ранијих језика који су код Срба били у употреби: *движеније* (рсл.) – кретање, покретање, *отечество* (рсл.) – отаџбина (Радовић Тешић 1982: 259). Такође, у категорији лексичко-творбених архаизама „најприметније су вероватно оне речи које се завршавају на -није и -ије, које су у народни и књижевни српскохрватски ушле из црквенословенског или његовим посредством. Такве су: Ваведеније, Богојављеније, вазнесеније итд.” (Радовић Тешић 1982: 260)⁵. Лексеме са овим творбеним формантом представљају најбројнију групу у нашој грађи. Ту је заправо посредни застарелост суфиксалне морфеме, што ће бити разматрано у сегменту рада посвећеном творбеној структури старокњижевне лексике.

5. Старокњижевна лексика са аспекта порекла. Када је у питању квалификација ових речи према критеријуму страна/домаћа реч, важно је истаћи да лексика из ранијих језичких идиома нема статус позајмљеница, будући да је реч о типовима језика који су некада били у употреби на српско(хрватско)м говорном подручју и који припадају језичкој прошлости. Лексикографски кодови *стсл.*, *рсл.*, *ссл.*, *цсл.*, односно *сткњ.* историјског су карактера и не представљају ознаку за језик из којег је реч позајмљена. Наиме, како су црквенословенски, рускословенски и српкословенски били књижевни идиоми употребљавани током времена на српскохрватском говорном подручју, речи за које се на основу морфофонолошких обележја, најчешће, може утврдити примарна црквенословенска, рускословенска или српкословенска провенијенција укључивале су се у каснији књижевни идиом као архаизми, историзми или експресивно маркиране лексеме, а не као речи страног порекла, на шта указује изостајање синонимских низова и постојање дублетних, варијантних ликова (Васић 1996: 90).⁶

II. СЕМАНТИЧКИ АСПЕКТ СТАРОКЊИЖЕВНЕ ЛЕКСИКЕ

Овај део рада биће посвећен анализи семантичких типова именичке старокњижевне лексике из Речника САНУ. Грађа је првобитно организована у три основне групе: апстрактна, конкретна и терминолошка лексика, унутар којих су издвајане уже појмовне области на које се та лексика односи.

⁵ Уз наведене, ауторка издваја још и лексичко-фонетске архаизме, семантичке архаизме и фразеолошке архаизме (Радовић Тешић 1984: 259). А. Милановић (2005: 300–301) предлаже поделу на идиоматске архаизме (лексеме застареле само у појединим идиомима српског језика) и апсолутне архаизме (лексеме које су застареле у српском језику у целини). У оквиру идиоматских лексичких архаизама може се говорити о књижевним и некњижевним.

⁶ И Јелка Матијашевић (1996: 154) истиче да речи из ранијих фаза развоја српског књижевног језика треба третирати као домаће, а не као стране речи, те да су сходно томе те речи које припадају одређеним стиливима српског језика.

1. Апстрактна лексика

Доминантну групу речи у нашем материјалу представљају апстрактне именице. У оквиру класе апстрактних речи, на основу граматичких карактеристика њихове творбене основе, разликују се (1) именице чија је мотивна реч придев или именица и (2) глаголске именице, које у српском језику представљају „посебну лексичкограматичку врсту апстрактних именица, са општим значењем номинализације глаголске радње, односно апстрактне представе процеса те радње и њеног вршиоца” (Терзић 1969: 37). Апстрактна лексика из нашег корпуса примарно је организована према наведеном граматичком критеријуму, а унутар те поделе лексеме су на основу свог семантичког садржаја разврстане у одређене значењске групе. Поделу на значењске типове би, ипак, требало схватити условно, будући да су границе међу групама често танке, те одређена лексема може припадати и другом семантичком типу, а не искључиво оном у који је сврстана.⁷

1.1. Најпре ћемо анализирати апстрактну лексику чија је мотивна реч придев или именица. На основу доминантних семантичких црта може се издвојити неколико значењских група ове врсте апстрактне лексике.

Прву групу би представљале именице које означавају специфична емоционална стања и расположења, односно збивања у унутрашњем животу појединца: *наитије* (инспирација, надахнуће), *немоћије*, *неверије*, *неохота* (немање воље, жеље), *несносимост*, *нестрпењје*, *оскорбљеније* (жалост, туга), *неблаговољење* (лоша воља, неблагонаклоност), *недоуменије*, *наслажденије*.

У другу семантичку групу спадале би именице које означавају одређену доминантну особину којом се неко или нешто карактерише: *малодушије*, *многоразличије*, *мудреност*, *мужаственост*, *народољубије*, *небреженије* (немарност, небрига), *нестражност* (неопрезност), *независимост*, *неизлечимост*, *нерешимост*, *неполезност*, *непослушаније*, *неудовољствије*, *некористољубије*, *неустрашимост*, *нечестије*, *нечовечије*, *нечувствије* (неосетљивост, безосећајност), *нискодужије*, *особљивост*.

У трећу групу могле би се издвојити именице са значењем апстрактне филозофске категорије непостојања, неегзистирања: *небитије* (небитак), *ништожество*, *ништожаство*, *ништожност* (ништавило), *ништож* (празан простор, празнина), *ништожност* (особина онога што је ништожно, ништавност; ништавило, ништа, непостојање, небиће).

1.2. Велики број лексема у оквиру апстрактне лексике припада класи глаголских именица. Још је Белић (1933: 262–268) уочио да се глаголске именице граде углавном од имперфективних глагола, ретко од перфективних,

⁷ Приликом навођења примера, у загради је стављан српски еквивалент само код оних старокњижевних речи чија је семантика данас потпуно непрозирна.

а да је разлика евидентна у њиховој семантици. Наиме, глаголске именице мотивисане имперфективним глаголима углавном служе за номинацију процеса глаголске радње, док глаголске именице изведене од глагола свршеног вида означавају резултат радње или њен чин. И у каснијој литератури је, за савремени српски језик, констатовано да се теоријски од сваког несвршеног глагола може правити глаголска именица на *-је* (одн. *-ње*, *-ће*), а да су глаголске именице од свршених глагола неупоредиво ређе него оне од несвршених (Стевановић 1970: 470). Међутим, када су посреди старији типови српског језика, глаголске именице образоване од перфективних глагола знатно су фреквентније од образовања према несвршеним глаголима. Тако је у нашем корпусу бројнија група именица мотивисана глаголима свршеног вида, која има значење апстрактне опредмећености глаголске радње, односно значење резултативности.⁸ Уколико нека именица може означавати и процесуалност и резултативност глаголске радње, као критеријум за распоред у једну или другу групу служили су нам примери којима је у Речнику потврђена њихова употреба, тачније значење које оне остварују у наведеном контексту.

1.2.1. Прву групу глаголских именица представљају лексеме које значе процес вршења радње изражене глаголом у основи. Ужим семантичким категоризовањем издвојили смо два типа оваквих именица. Први тип репрезентују именице које означавају процесуалност реалне глаголске радње: *обајаније* (бајање), *освиделствовање* (сведочење), *обделателност* (обделавање, обрађивање), *пеније* (певање). У други тип убрајају се именице које означавају процесуалност апстрактне глаголске радње (процес одређене психичке делатности или стања): *мученије*⁹, *наслаждење* (наслађење, уживање), *обнадеждење* (у значењу „надање”).

1.2.2. Другу групу глаголских именица представљају лексеме које значе резултат вршења радње означене глаголом у основи. Ту можемо разликовати два значењска типа. Први тип илуструју именице које означавају акт или чин реалне глаголске радње: *награђеније*, *наименованије* (наименовање), *називословије* (називље – збирна именица од назив), *наказ/наказање* (казна), *нападеније*, *надношеније* (предлог, понуда), *обећаније*, *објасненије*, *обманство*, *објавленије/објављење/објављеније* (објава)¹⁰, *обнародованије* (објава, обзнана),

⁸ Глаголске именице према свршеним глаголима „нису обичне у штокавским говорима (када не значе трајну радњу), али су у старословенском творбеном систему и његовим каснијим применама сасвим обична категорија, фреквентнија него именице од несвршених глагола. Та категорија обилно је искоришћена и у Његошевој лексцици” (Стијовић 1992: 106).

⁹ Овде се подразумева значење лексеме *мученије* (одн. *мучење*), која је мотивисана повратним глаголом *мучити се*: *подносити муке*, *патиње*, *бол*, *трпети*, *патити*. Посреди је, дакле, резултативност апстрактне глаголске радње.

¹⁰ Три наведене старокњижевне лексеме, упућене на реч *објава*, мотивисане су свршеним глаголом *објавити*, те смо их зато сврстали у категорију са значењем резултативности глаголске

образованије¹¹, опхожденије (владање, опхођење)¹², обрезаније, одсуствије¹³, ожененије (ожемба, одн. женидба), амаленије (смањење, умањење), описаније (опис)¹⁴, отерање, нареченије (налог, савет). У други тип убројане су именице које означавају акт или чин апстрактне глаголске радње (резултат, тј. последица одређене психичке делатности – мишљења, расуђивања, промишљања и сл.): намереније (намера), неверије (сумња, неверица), освјаштеније (освештење – у значењу „уздицање свести, духовно отрежњење, просвећење”).

У структури именица изведених од глагола најактивнији и најпродуктивнији је цсл. суфикс *-ије*, према којем стоји српски еквивалент *-ње*. У неколико примера домаћи супституенти славенизама изведени су наставком *-а* или нултим наставком.¹⁵ Детерминативни део изведених глаголских речи је језгро које даје семантичку оријентацију именици, а детерминисани део одређује њихову категоријалну припадност (Терзић 1969: 39). Функцију детерминативног дела врши глагол којим се фигурира смисаона садржина појма, а детерминисани део речи представља суфикс *-ије*, одн. његове посрбљене форме, којима се реч преводи из класе вербатива у класу супстантива.

2. Конкретна лексика

Знатно мању групу старокњижевних речи из нашег корпуса представљају именице са конкретним појмовним значењем. У оквиру ове групе лексема можемо издвојити неколико семантичких типова.

радње. Код Вука је, међутим, забележено само образовање од несвршеног глагола – *објављивање*, којим се означава процесуалност глаголске радње.

¹¹ На основу примера употребе лексема *образованије*, види се да је она употребљена са значењем резултативности: *Настојаћу основати и више школе, јер сам увјерен да су оне најпозданије средство којим један народ до образованија и просвештенија ... може доћи* (РСАНУ: т. 16, 409) Иначе, реч *образовање* (српски облик наведеног славенизма) може имати двоструку семантику: 1. резултат глаголске радње: *знање, умење стечено школовањем, учењем*; 2. процес глаголске радње: *преношење и стицање, усвајање знања и умења, школовање или учење уопште*. Сходно овом, и сам глагол *образовати* (*се*) може бити и свршеног и несвршеног вида.

¹² Како то пример показује, лексема *опхожденије* служи као ознака резултативности глаголске радње: *Ово кад [се] је Порти представило, она [га] је за верност и добро опхожденије моје, одмах одобрила* (РСАНУ: т. 18, 147). Реч *опхођење* може се схватити пак и као трајан процес глаголске радње, будући да је мотивни глагол *опходити се* несвршеног вида.

¹³ Код лексема *одсуствије* (одн. *одсуство*) доминантнија је, чини нам се, семантичка компонента резултативности, а не трајности и процесуалности, иако је сам глагол *одсуствовати* несвршеног вида.

¹⁴ У Вуковом *Рјечнику* је забележено једино образовање од несвршеног глагола: *описивање*.

¹⁵ Михаило Стевановић (1970) глаголским именицама сматра само именице изведене наставком *-ње* или *-ће*, али не и оне изведене другим наставцима, као на пример *бер-ба*, *наговешта-ај*, *излаз-ак* и сл. Овај став прихвата и Клајн (1998: 156), који наглашава да је потребно правити јасну терминолошку разлику између глаголских и девербативних именица – прве се граде наставцима *-ње* (системски, мада не стопостотно, од несвршених глагола) и *-ће*; друге се изводе различитим деривационим суфиксима (потпуно несистемски).

2.1. Именице са значењем носиоца неке особине

Забележени примери припадају типу *nomina attributi* у ширем смислу, будући да није посреди значење носиоца сталне и инхерентне особине (физичке или духовне), већ се карактеризација врши на основу стања или ситуације у којој се субјекат налази. У детерминативном делу се налази именица или придев, а у управном делу суфикси за обележавање мушког рода: *-јанин*, *-ац* и *-ик*: *нехристијанин* (нехришћанин – онај који није припадник хришћанства), *новопришелац* (онај који је одскога дошао у нову средину, нова придошлица), *наказник* (онај који издржава неку казну, затвореник), *остављеник* (онај који је остављен, напуштен).

2.2. Именице са значењем вршиоца неке глаголске радње

У нашем материјалу забележене су само две именице из значењског типа *nomina agentis*: једна изведена од глагола у првом, детерминативном делу и суфикса *-ач* у управном: *опустошач* (опустошилац – онај који пустоши) и друга сложена од две именице, од којих је друга глаголски дериват са значењем носиоца радње, прецизније – занимања, а прва служи за спецификацију глаголске радње: *новиноуредник* (новински уредник – онај који уређује новине).

2.3. Именице са значењем места

У категорију *nomina loci* долазе две лексема са глаголом у детерминативном делу – *обителиште* и *обитаванице* у значењу „обитавалиште” (место обитавана, становања, стан, кућа; пребивалиште, боравиште). Овде ћемо сврстати и сложено-суфиксалну твореницу *надбрежје* (надбрежје – брежуљкаст, брдовит крај изнад неког места), као и русизам *невестник* (соба, одељење за невесту и младожењу, за младенце).

2.4. Именице за номинацију различитих конкретних појмова

У овај значењски тип убројали смо неколико именичких лексема које означавају различите конкретне појмове: *мелица* (млин, воденица), *одејанице/одејане* (одежда), *начртај* (начрт – графички приказ у виду цртежа), *наустике* (отвор на врху посуде).

3. Терминолошка лексика. Будући да тадашњи језик није имао изграђен терминолошки систем, треба истаћи и да су поједине лексема из наше грађе имале статус терминолошке лексике. Неке старокњижевне лексема (или једно њихово значење) функционисале су као лингвистички термини:

наречење (наречење) (1. прилог, 2. наречење);

новоправописаније (нови правопис, нова ортографија);

начиноучење (2. начиност – заст. наука која се бави методама учења, методика);
 песмотворје (песништво, песничко дело);
песнопјење (поезија, песништво).

Одређен број лексема посебно је карактеристичан за научне области као што су филозофија или теологија, где функционишу као део терминолошког апарата тих дисциплина. Тако ће се најпре у филозофском дискурсу наћи апстрактне именице попут *небитије*, *ничтож*, *ничтожество*, *ничтожац* и сл., а у теолошким текстовима речи попут *освјаштеније*, *оскврњеније*, *обредословије*, *обретеније*, *Обретење*, *одејаније* и сл. Забележили смо и један термин из области логике: *начиност* (начин, облик, модалитет). Црквенословенска лексика је у овим областима иначе врло фреквентна, али у њима је она „вид специјалистичке лексике, као што је имају и друге научне дисциплине” (Јовановић 1986: 90).

III. ТВОРБЕНИ АСПЕКТ СТАРОКЊИЖЕВНЕ ЛЕКСИКЕ

У овом делу рада биће представљени основни творбени модели именичке лексике старокњижевног типа регистроване у девет томова Речника САНУ. Циљ је да се уоче најпродуктивнији начини стварања овог типа лексике. Творбена анализа ексцерпираних именица, наиме, подразумеваће издвајање суфиксалних деривата, сложеница и префиксалних твореница.¹⁶

1. Суфиксалне изведнице

Како нам је превасходни циљ да уочимо најфреквентније творбене суфиксе за грађење овог типа лексике, наша анализа подразумева заједничко разматрање суфиксалних деривата и речи насталих префиксално-(суфиксалном) и сложеничком творбом, будући да суфикси у великом броју примера управо служе за уобличавање сложеница и образовања са префиксом. У овом сегменту рада биће представљени само суфикси, док ће префикси бити разматрани у посебном одељку.

У дериватима из наше грађе највећу фреквенцију показује суфикс *-ње*.¹⁷ Чак 113 лексема изведено је одређеном формом овог наставка. Суфикс *-ије* се у творбено-структуралном погледу остварује у три случаја:

¹⁶ „Префиксација, суфиксација и композиција (укључујући и неокласичну) чине три главна адитивна поступка творбе речи, којима се применом одређених творбених правила, производе полиморфемске лексеме” (Прћић 1997: 71).

¹⁷ Ефимова (2006: 130) истиче да је суфикс *-ње* био у старословенском најфреквентнија творбена морфема за грађење именица са апстрактним и конкретним значењем.

- а) непроширено: *-је, -ије: малодушије, многобож(и)је, намереније, мудрољуб(и)је, начинословије, оштроум(и)је* итд.
- б) проширено: (1) *-ствије: неудовољствије, одсуствије*. Овај суфикс је синонимичан са суфиксом *-ство* (уп. *неудовољствије : незадовољство, одсуствије : одсуство*)¹⁸ и
- в) *-аније, -еније* (проширене варијанте наставка *-ње*, насталог додавањем *-је* на основу трпног глаголског придева): *наименованије, новоправотисаније, оправданије, мученије, надношеније, настављеније*.

На другом месту по продуктивности, са 30 потврда, налази се суфикс *-ост*: *мудреност, мужаственост, начиност, невежљивост, независност, неизлечимост, непобедимост, неповереност, неповредимост, неполезнаост, нерешимост, несносимост, нерастворимост* итд. Следећи по фреквенцији је суфикс *-ство*, са 17 потврђених примера: *наследничество, неплодство, нестранопримство, неудопство, ничтожаство, обвезателство, обманство, опстојателство, опшество, општаство, опшестество, отправничество* итд. Суфикс *-ње* (посрбљена варијанта суфикса *-ије*) долази у 13 примера: *наказанје, наслаждење, начинуочење, неблаговољење, обнадеждење, објављење, одејање, песнопјење* итд. У мање продуктивне суфиксе, у примерима из наше грађе, убрајају се суфикси: *-ик: наказник, невесник, новиноучредник, остављеник; -ац: ништожанац, новопришелац; -ач: опустошач; -тељ: осквернитељ*.

2. Сложенице

Сложенице, које су у прасловенском језику представљале ограничен и маргиналан лексички слој, током старословенског периода постају продуктиван творбени модел, а овај процес ће се наставити и у редакцијским текстовима (Грковић Мејдор 1999: 178–179). Пракса превођења у ћирилометодијевско доба показала је неопходност стварања великог броја сложеница, па тако „знатан број композита настаје као резултат калкирања речи немачког и нарочито грчког порекла” (Џејтлин 1977: 186). Активност и продуктивност сложених образовања приметна је и касније, у српкословенској и рускословенској лексици, до те мере да постаје једна од најочљивијих структуралних и семантичких одлика редакцијске лексике у односу на текстове писане на народном језику, а у некој мери сложенице су продирале и у такве текстове (СТИЈОВИЋ 1992: 102).

Под сложеницом или композитом подразумева се твореница која је настала слагањем две или више пунозначних речи или творбених основа пунозначних

¹⁸ Ово двојство познато је већ у најстаријим старословенским споменицима (цѣсарство и цѣсарствѣ) (СТИЈОВИЋ 1992: 111).

речи које су обједињене акцентом, значењем и обликом (Вукићевић 1995: 127). То су тзв. сложенице у ужем смислу, а у литератури се среће и назив чисте сложенице (Бабић 1986: 30). Наш приступ сложеницама, међутим, подразумева издвајање сложених образовања без обзира на пунозначност и самосталну употребљивост речи које су их мотивисале, што подразумева заједничко разматрање и „чистих” сложеница и оних које су настале сложено-суфиксалном творбом.

У анализираној грађи забележено је 29 именичких сложеница, што представља 14,6% од укупног броја ексцерпираних лексема. Продуктивност лексичких основа у сложеницама изгледа овако:

Као први формант у сложеницама из наше грађе долазе следеће лексеме:

/многo-/: *многoбoж(и)је, многoмужије, многoразличије*
 /новo-/: *новoправoписаније, новoпришелац*
 /нрав-/: *нравoупражњеније, нравoученије*

Као други формант јављају се следеће лексеме:

/слов(и)је-/: *називoсловје, обредoсловје, начинoсловје, пенезoсловје*
 /љубије/: *мудрoљуб(и)је, народoљубије*
 /душије/: *малoдушије, нискодyшије*
 /умије/: *oскyдоумије, oштoум(и)је*

И први и други формант сложенице долазе само у једном образовању: *мореплаваније, начинoучење, новинoучредник, облакoкрушеније, опетoсвојеније, основoположеније, парокружјије, песмoтворје, песнопјење.*

Све ексцерпиране сложенице имају спојни вокал -o-, осим лексеме *мореплаваније*, али је овде реч о простом срастању.

У литератури се сложенице, с обзиром на семантичко-синтаксички однос зависног и управног сложеничког дела, деле на напоредне или копулативне (оба дела припадају истој врсти речи и директно и равноправно учествују у укупном значењу сложенице) и субординативне (сложене од истих или различитих врста речи и однос делова је неравноправан, ма које природе био) (Клајн 2002: 33–36). Све сложенице из наше грађе припадају категорији субординативних композита, у оквиру које их можемо разврстати на три типа: агентивне, детерминативне и рекцијске сложенице.

У агентивне сложенице убрајају се оне сложене форме које реферишу на изванштан процес или резултат неког процеса, означен девербативном именицом у другом сложеничком делу, при чему именица у првом делу сложенице функционише као агенс, односно пацијенс датог процеса. Овом типу припадају следећи примери из наше грађе: *облакoкрушеније, песмoтворје, песнопјење.*

Детерминативне сложенице деле се у две групе:

- a) атрибутивне сложенице – у првом сложеничком делу налази се придев којим се путем квалификације детерминише садржај управног

члана композите, означеног најчешће девербативном именицом: *новоправописаније, новопришелац, основоположеније, нискодушије, оскудоумије, оштроум(и)је*.

- б) адвербијалне сложенице – у првом сложеничком делу налази се прилог за количину којим се путем квантификације детерминише садржај управног члана композите: *многобоштво, многомуштво, многоразличије, малодушије*.

Рекцијске сложенице се такође могу поделити на неколико типова.

- а) сложенице типа *nomina agentis*, код којих именица у управном делу реферише на особу која врши неку радњу или је носилац неког занимања, а првим сложеничким делом (такође именичким) се спецификује тај референт: *новиноучредник*.
- б) сложенице које реферишу на извесну особину, прецизније осећање, при чему други именички конституент функционише као рекцијска допуна првом сложеничком делу (у нашем случају у питању су предлошко-падежне конструкције са дативом): *народољубије* (љубав према народу), *мудрољуб(и)је* (љубав према мудрости).
- в) сложенице са именичким конституентима у различитим релационим односима: *начиноучење, начинословије, нраовутражњеније, нраовученије, парокружје, пенезословје*.

Један број сложеница из наше грађе потврђен је у одговарајућим речницима¹⁹ и егземплификован примерима употребе код више писаца, те је евидентно да су те композите биле у општијој употреби (*многобожије, мудрољубије, нраовученије, основоположеније* итд). Неке сложенице пак немају потврду у консултованим речницима, што може значити да су та образовања плод оригиналног стварања самих писаца, односно да представљају њихове индивидуалне творевине.²⁰ Најчешће су ове лексеме у Речнику САНУ и потврђене само код једног писца: нпр. *облакокрушеније* – Сретен Поповић; *опетосвојеније* – Константин Бојић).

¹⁹ Лексикографска литература, када је у питању стара књижевна лексика, прилично је оскудна. За контролу у идентификацији сложеница служили су нам углавном следећи речници: Бура Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*; Рјечник хрватскога или српскога језика Југославенске академије знаности и умјетности, Сава Петковић, *Речник црквенословенскога језика*; *Словарь церковно-славянскога и русскога языка*, Императорская Академия Наук (СЦСРЈ). Такође су нам од користи били и краћи регистри славенизама дати на крају радова о лексцици одређених писаца (речник у Стијовић 1992, Зорић 2004).

²⁰ Не може се са сигурношћу тврдити да је нека лексема индивидуализам, али ипак, како истиче Рајна Драгићевић (2011: 56), теоријски посматрано – свака лексема је у одређеном тренутку морала бити индивидуализам.

3. Префиксалне творенице

У посебну групу сложених образовања издвојили смо творенице настале поступком префиксације. Префиксалне творенице из наше грађе биће разматране на основу фреквентности префикса помоћу којег су грађене. Најфреквентнији је префиксални формант *-не*, са 44 потврде.

Затим следи префикс *-о*, потврђен у 16 примера: *обајаније, оглашеније, огледаније, огрешије, оделеније, одушије, ожененије, окамененије, омаленије, описаније, оправданије, опустошач, осироћеније, осквернитељ, оскврњеније, отераније*.

Префикс *-на* регистрован је у 15 примера: *наименованије, наитије, наличије, нападеније, намереније, нареченије, наречије, насилије, наслаждење, наставленије, настављеније, наумије, наустије, начертаније, начртај*.

Префиксални формант *-об* забележен је у 10 примера: *обвезателство, обделателност, објавленије, објављење, објављеније, објазаност, објасненије, обнадеждење, обнародованије, опхожденије*²¹.

Префикс *-од* засведочен је у 4 примера: *откритије, откровеније, отправничество, отпушћеније*.²²

Са предлогом *-над* забележили смо само три префиксираних лексеми: *надношеније, надвесије, надбрежије*.

IV. ЗАКЉУЧАК ИСТРАЖИВАЊА

Специфичности именичке лексике старокњижевног типа, ексцерпираних из девет томова Речнику САНУ, у раду смо осветљавали са два аспекта – семантичког и творбеног. Закључци истраживања могу се презентовати у неколико тачака:

1. Према подацима које нам пружа семантичка анализа, старокњижевна лексика је најзаступљенија у домену апстрактних значења. Однос апстрактних значењских категорија према конкретним јесте 5:1. Оваква пропорција не изненађује ако се имају у виду књижевнојезичке прилике у којима је настала већина дела из којих је грађа ексцерпирана. Тадашњи народни језик за многе апстрактне појмовне референте није имао изграђен лексички фонд. У предстандардној етапи развоја српског књижевног језика, наиме, славенизми су представљали основни извор за богаћење лексичког фонда, највише у сфери апстрактних појмова. У складу са језичком политиком тога доба, ти су славе-

²¹ Облик је настао као последица једначења сугласника по звучности (*об + хожденије*).

²² Наведени облици су добијени једначењем сугласника по звучности.

низми временом добијали своје делимично посрбљене форме или су творени облици чије су компоненте у потпуности биле у духу народног језика.

Највећи број апстрактних речи из нашег корпуса припада категорији глаголских именица. Анализа је показала да за разлику од савременог језика, у којем су именичка образовања од свршених глагола ретка, у старословенском творбеном систему и његовим каснијим редакцијским видовима оваква образовања су врло продуктивна категорија. У нашем корпусу, наиме, бројније су девербативне именице мотивисане свршеним глаголом, са значењем резултативности радње изражене глаголом у основи. Само 34 лексеме из анализираног материјала имају конкретније појмовно значење и припадају различитим семантичким типовима (*nomina attributiva*, *nomina agentis*, *nomina loci*).

2. Творбеном анализом старокњижевне именичке лексике добили смо следеће податке:

- а) Најпродуктивнији начин творбе старокњижевне лексике јесте процес суфиксације. У грађи је, наиме, забележен 181 суфиксални дериват. По фреквентности даље следе префиксалне творенице, са 92 примера. На последњем месту долазе сложенице, са 29 потврда.²³
- б) Најфреквентнији је суфикс *-њје*, којим је изведено преко половине забележених именица (57%). Највећи број именица изведених овим суфиксом именује апстрактне појмове, а тек неколико њих означава конкретне појмове. Неколицина именица изведена је суфиксом *-ње*, који представља српски еквивалент црквенословенског форманта *-њје*. За грађење апстрактне лексике коришћени су и суфикси *-ост*, *-ство*. Остали, мање фреквентни суфикси (са једном или две потврде), имају основно значење *nomina agentis*.
- в) Када су посредни префиксалне творенице, најфреквентније су оне са одричном речцом *-не* у функцији префикса. Именице са формантом *-не* представљају продуктиван модел творбе речи у савременом српском језику (в. Радовић Тешић 2002: 35–44), а како наша грађа показује, тај модел је био прилично активан и у ранијим фазама историје српског језика.
- г) Присуство великог броја сложеница јесте једна од главних карактеристика редакцијских текстова, као уосталом и свих старословенских споменика (Недељков и Шкорић 1997: 193). Међутим, у нашој грађи

²³ Овде треба имати у виду чињеницу да огроман број речи настаје истовремено процесима префиксације и суфиксације, а те су речи у анализи навођене на одговарајућем месту и приликом пописа суфикса и приликом пописа префиксалних форманата. Наведене бројчане вредности стога не представљају однос према укупном броју речи, већ служе као доказ доминације суфиксалних обликења старокњижевних речи у односу на префиксална и сложеничка обликења.

сложенице не представљају продуктиван творбени модел. Наиме, на лексички слој сложеница отпада само 14,6% укупно забележених именичких славенизама.

РЕЧНИЦИ

- Даничић 1863–1864:** Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*, Београд: Државна штампарија.
- Караџић 1818:** Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима*, Беч.
- ЈАЗУ 1880–1976:** *Рјечник хрватскога или српскога језика*, I–XXIII, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- РСАНУ 1959–2010:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ, том I–XVIII (слова: А–О), Београд: Институт за српски (српскохрватски) језик САНУ.
- Петковић 1935:** Сава Петковић, *Речник црквенословенскога језика*, Сремски Карловци.
- СЦСРЈ 1847:** *Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка*, т. I–IV, Санктпетербургъ: Императорская Академия Наук.
- ТСРЈ 2000:** *Толковый словарь русскаго языка*, под ред. Д. Н. Ушакова, т. I–IV, Москва: Астор.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдуковић 2004:** Јован Ајдуковић, *Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације русизама*, Београд: Фото футура.
- Бабић 1981:** Stjepan Babić, *Stilske odrednice i našim rječnicima*, *Jezik*, 3/XXVIII (1980/81), 79–91.
- Бабић 1986:** Стјепан Бабић, *Творба ријечи у хрватском књижевном језику*, Загреб: ЈАЗУ.
- Белић 1933:** Александар Белић, „О грађењу глаголских именица на *-ње* и *-ће*”, *Наш језик*, I, 262–268.
- Белић 1959:** Александар Белић, *Увод*, I књ. Речника српскохрватског књижевног и народног језика, Београд: Српска академија наука, VII–XXVII.
- Васић 1996:** Вера Васић, „Речи страног порекла у *Речнику српскохрватскога књижевног језика*”, *О лексичким позајмљеницама*, зборник радова, Суботица–Београд, 89–94.

- Винокур 1959:** Г. О. Винокур, *Избранны работы по русскому языку* (поглавље *О славянизмах в современном русском литературном языке*), Москва.
- Вукићевић 1995:** Душанка Вукићевић, „Именичке сложенице у савременом српском књижевном језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXVIII/1, 127–174.
- Горган Премк 1980:** „О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику”, *Наш језик*, књ. XXIV. св. 3, Београд, 107–114.
- Горган Премк 1982:** „О семантичком садржају лексикографске дефиниције”, *Лексикографија и лексикологија*, Београд–Нови Сад, 49–51.
- Грковић Мејџор 1999:** Јасмина Грковић Мејџор, „О приступу испитивању сложеница у српскословенском језику (на грађи рукописа РР I 28)”, *Ђирилске рукописне књиге библиотеке Матице српске. Акатисти, стихологије, богородичници*, бр. 7, 178–188.
- Дешић 1990:** Милорад Дешић, „Из српскохрватске лексике”, *Никшић: Универзитетска рјеч.*
- Дмитриев 1974:** П. А. Дмитриев, „Русско-славјанский и славјано-сербский языки и проблемы создания литературного языка на народной основе”, *Зборник за филологију и лингвистику*, XVII/1, 63–70.
- Драгићевић 2000:** Рајна Драгићевић, „Традиционално и модерно у српској лингвистици (творба речи)”, *Лингвистичке актуелности*, I/3, Београд: Институт за српски језик САНУ, 101–107.
- Драгићевић 2007:** Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Драгићевић 2011:** Рајна Драгићевић, „Лексика квалификована као индивидуална у српским дескриптивним речницима”, *Лексикологија. Ономастика. Синтакса, зборник у част Гордани Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 47–59.
- Ефимова 2006:** В. С. Ефимова, *Старославјанская словообразовательная морфемика*, Москва: Институт славјановедения РАН.
- Зорић 2004:** Милена Зорић, „Речник славенизама и књишких речи у делу *Кратка всемирна историја* Георгија Магарашевића”, *Прилози проучавању језика*, 35, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду, 69–154.
- Ивић 1966:** Павле Ивић, *О Вуковом Рјечнику из 1818. године*, поговор уз Сабрана дела Вука Караџића, књ. 2, Београд: Просвета, 19–188.

- Ивић 1990:** Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд–Приштина.
- Ивић 2001:** Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Јовановић 1981:** Гордана Јовановић, „Лексика старијих типова књижевног језика у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ”, *НССУВД*, св. 11/2, Београд: Међународни славистички центар, 11–15.
- Јовановић 1986:** Гордана Јовановић, „Примери фонетске и творбене адаптације старије књижевне лексике у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ”, *Наш језик*, XXVII/1–2, 90–92.
- Кашић 1972:** Јован Кашић, „Лексика рускословенског порекла и лексички фонд српскохрватског језика (именице на *-ије* и њихови еквиваленти у српскохрватском језику)”, *Књижевност и језик*, год. XIX, св. 2–3, Београд, 136–141.
- Клајн 1988:** Иван Клајн, Граматички и лексикографски статус глаголских именица од несвршених глагола, *НССУВД*, 27/2, Београд: Међународни славистички центар, 149–157.
- Клајн 2002:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику (први део – слагање и префиксација)*, Београд.
- Клајн 2003:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику (други део – суфиксација и конверзија)*, Београд.
- Матијашевић 1996:** Јелка Матијашевић, „Словенске речи као стране у српском језику”, *О лексичким позајмљеницама*, зборник радова, Суботица–Београд, 153–158.
- Милановић 2005:** Александар Милановић, „Статус појма и термина лексички архаизам у србистици”, *НССУВД*, св. 35/2, Београд: Међународни славистички центар, 293–303.
- Милановић 2012:** Александар Милановић, „О развоју песничког језика у епохи романтизма: славенизми у Кодеровој *Роморанци*”, *Српски језик*, XVII, Београд, 487–500.
- Милановић 2014:** Александар Милановић, „Лексика”, у: *Језик Јована Суботића*, Београд: Чигоја штампа, 321–337.
- Младеновић 1984:** Александар Младеновић, Речник текстова славеносрпског периода и нека питања његове израде, *Лексикографија и лексикологија*, зборник радова, 97–101.

- Младеновић 2004:** Александар Младеновић, О неким славенизмима у песмама Доситеја Обрадовића, Гаврила Ковачевића и Георгија Михаљевића, посвећеним Првом српском устанку, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, бр. 47, св. 1–2, 27–35.
- Недељков и Шкорић 1997:** Љиљана Недељков и Катица Шкорић, „Прилог проучавању српскословенских сложеница”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XL/2, Нови Сад.
- Приручник:** Приручник за обраду речничке грађе (штампано за интерну употребу), Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Прћић 1997:** Твртко Прћић, *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Радовић Тешић 1982:** Милица Радовић Тешић, „Архаизми и њихова обрада у Речнику САНУ”, *Лексикографија и лексикологија*, зборник радова, 257–262.
- Радовић Тешић 2002:** Милица Радовић Тешић, *Именице са префиксима у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Радовић Тешић 2009:** Милица Радовић Тешић, *С речима и речником*, Београд: Учитељски факултет.
- Реметић 1997:** Слободан Реметић, „О траговима црквеног језика у народним говорима (потврде именица средњег рода на *-ије*)”, *Јужнословенски филолог*, LIII, Београд: Институт за српски језик САНУ, 75–85.
- Ристић 2006:** Стана Ристић, *Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић 2012:** Стана Ристић, *О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Стевановић 1970:** Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига.
- СТИЈОВИЋ 1992:** Светозар Стијовић, *Славенизми у Његошевим песничким делима*, Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића.
- Суботић 2004:** Љиљана Суботић, *Предавања из историје језика*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Станковић 1995:** Богољуб Станковић, „О положају црквенословенизама и русизама у српском књижевном језику”, *НССУВД*, св. 25/2, Београд: Међународни славистички центар, 377–384.

- Терзић А. 1969:** Александар Терзић, „Структурно-семантичке одлике глаголских именица творбеног типа *-ние, -ение, -тие* у руском и *-ње, -ење, -ће* у српскохрватском језику”, *Анали Филолошког факултета*, бр. 9, Београд, 27–93.
- Терзић Б. 1995:** Богдан Терзић, Русизми и славенизми у језику житија Герасима Зелића, *НССУВД*, св. 25/2.
- Толстој 1977:** Никита И. Толстој, „Дискусија”, *НССУВД*, св. 6/1, Београд: Међународни славистички центар, 519.
- Толстој 1978:** Никита И. Толстој, *Литературни јазик у сербов XVIII – начале XIX*, века, Москва: Академија наука СССР.
- Цејтлин 1977:** Р. М. Цејтлин, *Лексика старославјанског јазика*, Москва: Наука.

SEMANTIC AND FORMATIVE ASPECT OF THE SUBSTANTIVAL OLD LITERATURE LEXIS IN THE SASA (SERBIAN ACADEMY OF SCIENCE AND ARTS) DICTIONARY OF SERBOCROATIAN STANDARD LANGUAGE AND VERNACULARS

Summary

This paper analyzes the lexis of ante-Vuk's language heritage, which is qualified as the old literature (OldLit) lexis in the Dictionary of Serbo-Croatian Standard Language and Vernaculars. For the purposes of this paper, the old literature lexis has been excerpted from ten volumes of the SASA Dictionary (starting with volume XI, where the qualifier – *stknj.* was first introduced, and including volume XIX, which was published last). The analysis has been performed on examples of substantival lexemes, their number in our corpus being 199, and in two different aspects: semantic and formative.

The aims of the paper envelop the representation of the formative structure of the old literature lexis nouns from the SASA Dictionary, as well as establishing their semantic features. Namely, the formative analysis of excerpted nouns included the abstraction of suffixal derivatives, compounds and prefixal derivatives. Within the semantic analysis, on the other hand, the material is primarily structured into three basic groups: abstract, specific and terminological lexis, within which narrower conceptual areas related to this lexis have been distinguished.

Key words: Serbian language, the SANU Dictionary, substantival old literature lexis, semantic aspect, formative aspect.

Marijana R. Bogdanović

ПРИЛОЗИ

- Александар Ђ. ВУЛЕТИЋ
 Наташа Д. МИЛОСАВЉЕВИЋ
 УВЕЗЕНИ НЕОЛОГИЗМИ И СИНОНИМИЈА
 У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ МЕДИЦИНЕ 453
- Ана З. РАНЂЕЛОВИЋ
 НАЗИВАЊЕ, ДЕФИНИСАЊЕ И КЛАСИФИКАЦИЈА
 НЕПРОМЕНЉИВИХ ВРСТА РЕЧИ У СРБИСТИЧКИМ
 ГРАМАТИКАМА ИЗ 19. ВЕКА.....469
- Светлана В. ТЕРЗИЋ
 ОБЛИК КОМПАРАТИВА ЗА ИЗРАЖАВАЊЕ ЕЛАТИВНОСТИ
 У СРПСКОМ У ПОРЕЂЕЊУ СА РУСКИМ ЈЕЗИКОМ
 НА КОРПУСУ ЛИТЕРАРНИХ ДЕЛА 495
- Славољуб З. МАРКОВИЋ
 АДВЕРБИ У ГОВОРУ УЖИЧКОГ КРАЈА.....509
- Миљана Б. КРАВИЋ
 НЕКЕ СЕМАНТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ ТУРЦИЗАМА
 КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ ПОСУЂЕ И ЊИХОВ СТАТУС
 У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ 521
- Виолета П. ЏОНИЋ
 ИСТОРИОГРАФСКА (ЕТНОГРАФСКА) ЛАКУНА
 НА ПЛАНУ РУСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА.....545
- Радмила Д. ЛАЗАРЕВИЋ
 ЈЕДАН ОСВРТ НА ДЕРИВАЦИЈУ ХРОМАТСКИХ ПРИДЈЕВА
 У ИТАЛИЈАНСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ 561
- Маријана Р. БОГДАНОВИЋ
 СЕМАНТИЧКИ И ТВОРБЕНИ АСПЕКТ ИМЕНИЧКЕ
 СТАРОКЊИЖЕВНЕ ЛЕКСИКЕ У *РЕЧНИКУ СРПСКОХРВАТСКОГ
 КЊИЖЕВНОГ И НАРОДНОГ ЈЕЗИКА* САНУ.....575
- Данило С. АЛЕКСИЋ
 О ПРИЛОШКИМ И ПРИДЕВСКИМ ДОПУНАМА ГЛАГОЛУ
ОС(Ј)ЕЂАТИ СЕ 595

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41

СРПСКИ језик : студије српске и
словенске. Серија 1 / главни и одговорни
уредник Радоје Симић. - Год. 1, бр. 1
(1996)- . - Београд : Научно друштво за
неговање и проучавање српског језика :
Филолошки факултет ; Никшић : Филозофски
факултет ; Бањалука : Филозофски факултет
; Српско Сарајево : Филозофски факултет,
1996- (Београд : Чигоја штампа). - 24 cm

Полугодишње

ISSN 0354-9259 = Српски језик

COBISS.SR-ID 140692487

